

Kristina STEIBLYTĖ

ATSAKINGI ŽAIDIMAI

POKALBIS SU CHOREOGRAFE BIRUTE BANEVIČIŪTE

„Dansema“ – vienintelis Lietuvoje profesionalius šiuolaikinio šokio spektaklius kūdikiams kuriantis teatras. Jo repertuare nėra labai daug spektaklių, premjeras ne kasmet sukuriamas, tačiau šis lėtas darbas atsakingai gilinantis į žiūrovų poreikius gali būti viena pripažinimo Lietuvoje ir užsienyje priežasčių. Šiais metais dešimtmetį švenčiančios „Dansemos“ choreografė, edukologijos mokslų daktarė Birutė BANEVIČIŪTĖ kūdikiams kurti pradėjo 2012 metais ir dabar jau yra suradusi būdą, kaip kreiptis į pačius mažiausius žiūrovus menine kalba.

RESPONSIBLE GAMES. AN INTERVIEW WITH THE
CHOREOGRAPHER BIRUTĖ BANEVIČIŪTĖ

Dansema is the only theatre in Lithuania putting on professional contemporary dance performances for babies. While there are not many productions in its repertoire, and premières are performed less than annually, this slow work, responsibly taking into consideration any and all the needs of its audience, could be one of the reasons for its recognition in Lithuania and abroad. The doctor of educology Birutė BANEVIČIŪTĖ, the choreographer at Dansema, which celebrated its tenth birthday this year, started creating works for babies in 2012, and has developed her own method for addressing her young audience in an artistic manner. She is interviewed by the theatrologist Kristina STEIBLYTĖ.

KRISTINA STEIBLYTĖ. Ar pasaulyje egzistuoja metodų, kaip kurti spektaklius kūdikiams?

BIRUTĖ BANEVIČIŪTĖ. Surašytų metodų, kaip kurti tokio amžiaus vaikams, niekur nemačiau. Bet šioje srityje dirbantys choreografai, remdamiesi pačių patirtimi, sukuria savo metodus. Todėl kur tik nuvažiuojame rodyti „Dansemos“ spektaklius, organizuojami susitikimai ir su manim, ir su trupe, kad papasakotume apie savo sistemą. Dabar, jau dešimt metų kūrusi vaikams ir penkerius iš jų – kūdikiams, galiu sakyti, kad turiu savo sistemą. Ji paremta ir teorine literatūra apie meno suvokimą, ir raidos psichologija, ir asmenine šokio mokytojos patirtimi meninėje studijoje „Diemedis“ bei po „Dansemos“ spektaklių vaikams rengtuose užsiėmimuose.

Bet kai ko, kuo remiuosi statydama spektaklius, aš negaliu paaiškinti. Tai su visa praktika ir perskaitytais teksta susikrautas vidinis suvokimas, pojūtis. Nors pagrindinius aspektus galėčiau surašyti, daug kas lieka intuityviam lygmeni. Negalėčiau paaiškinti, kaip kai kuriuos dalykus darau.

Vis dėlto labai tiksliai galiu įvardyti, kad svarbiausia man yra pagarba vaikui. Ją savo spektakliuose rodome teiraudamiesi vaikų, suteikdami progą pagalvoti, apsispręsti, ar jie nori dalyvauti, ir priimdami jų sprendimus, net jei gauname ir ne tuos, kurių tikėjomės.

Nuo ko prasideda Jūsų kūrybinis procesas ir kas jame yra svarbiausia?

Jei kalbame apie spektaklius kūdikiams, kuriuos šiuo metu esu sukūrusi tris, tai kiekvienas jų atsirado skirtingai. „Mozaika“ (2012) gimė iš man kilusio geometrinių formų ir spalvų vaizdinio. Šiuos du dalykus tokio amžiaus vaikai pastebi, suvokia net dar nežinodami jų pavadinimų. Apskritai maži vaikai supranta viską: gali identifikuoti formas, spalvas, tik dar neturi žodyno viskam įvardyti. „Mozaikoje“ jungiamo skirtingų formų dalis, jas vis keičiame, kad spektaklio pabaigoje susidarytų vientisi, vienos spalvos pavidalai. O tai kūdikiams atstoja istoriją: tradicinis pasakojimas, siužetas, simbolinės reikšmės vaikams iki trejų metų nėra svarbūs. Todėl spektakliai šiai auditorijai yra labiau abstraktūs.

Dar vienas svarbus aspektas kuriant „Mozaiką“ buvo siekis, kad vaikai atpažintų trupės šokėjų judesius. Tam naudojome atskirų amžiaus etapų vaikams būdingu judėjimu: šliaužimu, lingavimu, spyruokliavimu, ropojimu, sėdėjimu ir pan. Iš tikrųjų visa spektaklio choreografija kurta remiantis vaikų judesiais. Bet jokių būdu vaikų neimituojant: scenoje judantys trupės šokėjai neapsimetinėja, jog yra maži vaikai.

Įdomu, kad dauguma tų judesių yra ir šiuolaikinio šokio kalbos pagrindas – juk ir pats šiuolaikinis šokis atėjo iš tų natūraliųjų, kasdieniųjų judesių.

Antrasis spektaklis kūdikiams – „Spalvoti žaidimai“ (2015) gimė stebint vaikų reakcijas „Mozaikoje“. Jame vaikai buvo susodinti kaip įprasta teatre – priešais veiksmą. Bet spektaklio dramaturgiją sudėliojome taip, kad jie turėtų progų judėti. Mačiau, kad tokioje situacijoje kai kuriems vaikams judėti vienoje vietoje neužtenka: jie panorsta eiti į sceną ir dalyvauti spektaklio veiksmo. Apskritai galima išskirti tris tokių mažųjų žiūrovų grupes: tie, kurie iš karto nori įsiliesti į veiksmą, tie, kurie truputį pasėdi ir apsipratę įsijungia, bei tie, kurie visą spektaklį gali išsėdėti nejudėdami. Matydama skirtingas šitų grupių reakcijas, nusprendžiau, kad „Spalvotuose žaidimuose“ reikia leisti vaikams veiksmo dalyvauti kaip jie nori. Juk vos tik tėvai pradeda drausti, laikyti vaikus, kad jie neitų į sceną, prasideda ašaros, pykčiai. O norėtusi, kad mažieji tokių emocijų nepatirtų. Ypač tada, kai jiems kuriami smagūs, malonūs išgyvenimai. Todėl „Spalvotuose žaidimuose“ ir atsirado atskiros šokio ir vaikų dalyvavimo dalys.

O naujausią spektaklį – „Šviesiukus“ (2017) įkvėpė vaikų reakcijos per „Spalvotus žaidimus“. Kai kuriems jų prireikia pernelyg daug laiko įeiti į veiksmą, jie tik į spektaklio pabaigą pradeda patirti dalyvavimo, žaidimo malonumą, o mes sakome: grįžk, dabar turime kitą žaidimą parodyti. Pasidarė gaila nutraukti vaikų tyrinėjimo procesą. Todėl „Šviesiukuose“, spektaklyje apie šviesos šaltinius, kilo idėja sukurti tokią situaciją, kad vaikai į sceną galėtų ateiti kada nori ir būti joje kiek jiems reikia. Tad žiūrovai šiame spektaklyje sodinami veiksmo, kad nereikėtų peržengti salės ir scenos ribos ir būtų jaučiau dalyvauti. „Šviesiukai“ meditatyvūs, juose nedaug veiksmo, ir jis ne taip dažnai keičiasi, o vaikams tyrinėti, kas žadina jų smalsumą, leidžiame ganėtinai ilgai – jie patys renkasi, kiek nori sėdėti prie konkrečios lempos. Bet, žinoma, choreografija ir pasiūlymai, kaip ir ką daryt su scenoje esančiais šviesos šaltiniais, spektaklyje yra.

Teatrų repertuaruose kur kas daugiau spektaklių visai šeimai nei konkrečioms vaikų amžiaus grupėms. Kuo skiriasi tai, kas kuriama konkrečiai kūdikiams, nuo spektaklių visai šeimai?

Spektakliuose šeimai visa šeima ir turi dalyvauti. Žinau nuomonę, kad spektaklyje gali būti daug sluoksnių, suprantamų tėvams, vaikams ar kartu ir vieniems, ir kitiems. Dar nemačiau nė vieno spektaklio, kuriame šie sluoksniai būtų taip sukomponuoti, kad nė vienu momentu kuri nors grupė nebūtų paliekama be dėmesio. Aš pati esu užsibrėžusi spektaklius kurti vaikams, todėl jie man ir yra svarbiausi. Tėvų nesistengiu linksminti, bet po spektaklių girdžiu atsiliepimų, kaip tėvams buvo smagu stebėti savo vaiką.

Taip pat mes griežtai ribojame vaikų amžių. Į mūsų spektaklius atėjusiam šešimečiui broliui ar sesei nuobodu: nėra istorijos. Bet jei yra istorija, tada nebeįdomu kūdikiui – per daug informacijos. Vaikus nuobodžiaujant pastebėsi iškart: jie dairosi, išsidrebia, kalba, žiovauja arba susiranda papildomų veiklų ir akivaizdžiai neseka veiksmo scenoje. Jei teatre

Birutė Banevičiūtė su spektaklio „Mozaika“ žiūrovais. Viešnage Kinijoje. 2017. Asmeninio archyvo nuotrauka

vaikams leidžiama nuobodžiauti, tada jų dėmesio ir nepatrauksi. Čia nuobodžiavimo sąvoką vartoju blogąja prasme ir kalbu ne apie meditatyvų buvimą išoriškai pasyvų, bet susijusį su vidiniu aktyvumu. Tas tikras nuobodžiavimas, mano galva, yra prasmės praradimo momentai. Norėdama to išvengti ir stebėdama, kaip vaikai reaguoja, keičiau ir visus savo spektaklius.

O ar stengiantis, kad vaikas nenuobodžiautų, neatsiranda pavojus pradėti jam pataikauti akcentuojant, tarkim, juokinančius spektaklio elementus?

Tiesą sakant, neišsivaizduoju, kaip galima tyčia prajuokinti kūdikį. Jie nesijuokia, jei jiems nejuokinga. O nuspėti, kas jiems yra juokinga, beveik neįmanoma. Bet vyresnį nei trejų metų vaiką jau galima prajuokinti sukūrus kvailoką situaciją. Tai vienas iš teatro vaikams kraštutinumų: bijant, kad žiūrovas ims nuobodžiauti, pradedama maivytis ir juokinti. Bet tai, man rodos, kyla iš vaiko raidos ir amžiaus tarpsnių psichologijos neišmanymo. Nes jei žinai, kam konkretaus amžiaus vaikas yra pasiruošęs, tai ir nebereikia tyčia *durniuoti*, gali sakyti ir daryti tokius dalykus, kurie natūraliai išlaikys vaiko dėmesį.

Marius Pinigis ir Agnė Ramanauskaitė su spektaklio „Mozaika“ žiūrovais. Viešnage Kinijoje. 2017. Asmeninio archyvo nuotrauka

Mantas Stabačinskas, Marius Pinigis ir Agnė Ramanauskaitė
spektaklyje „Mozaika“. Viešnage Kinijoje. 2017.
Asmeninio archyvo nuotrauka

Todėl teatre vaikams svarbu leisti žiūrovams spektaklio metu reikšti savo emocijas, kurias jiems sukelia gaunama informacija (judesiu, vaizdu, garsu ar tekstu). Kitu atveju, tas emocijas sustabdžius, vaikai gali nebesuprasti, ką jie čia apskritai veikia. Svarbu yra ir tai, kad emocija gali būti išreikšta ne tik žodžiais, bet ir kinestetiškai. Pavyzdžiui, judesį stebėjęs vaikas gali imti pats judėti.

Todėl kuriant vaikams reikia dramaturgiškai numatyti spektaklio vietas, kuriose jie galėtų išreikšti tai, ką pajuto. Tik po tokios išraiškos kūdikiai vėl pasirusoia priimti kitą informaciją, o spektaklio dramaturgija gali toliau rutuliotis, siūlyti naujas situacijas: parodyti greitus judesius, leidus vaikui atsakyti į juos, reikia ką nors keisti – pavyzdžiui, siūlyti lėtus: greitus jis jau perpratęs.

O kaip yra su atlikimu? Kiek jis turi būti kitoks spektaklyje kūdikiams (ypač sudarant galimybę patiems vaikams dalyvauti, būti su atlikėjais scenoje) nei spektaklyje suaugusiems?

Viena vertus, atlikimas niekuo nesiskiria: šokėjų profesionalumas technikos požiūriu vis tiek yra labai svarbus. Techniški šokėjai apskritai yra vienas sėkmingo spektaklio pagrindų. Kita vertus, šokti tokiam spektaklyje labai sunku, nes čia atlikėjai visą laiką yra labai arti nenuspėjamų žiūrovų ir negali pasislėpti už choreografijos. Juk labai gali būti, kad spektaklio metu ją teks keisti reaguojant į situaciją, jei, pavyzdžiui, vaikas ūmiai tarytum išdygo toje vietoje, kur turėjo būti užsimojama koja ir daromas kūlverstis. Tad šokėjai laikosi improvizacinio režimo ir turi matyti viską, kas dedasi aplink juos.

Bet kadangi vaikai reaguoja čia pat ir audringai, tai teigiama emocijinė įkrova yra kur kas stipresnė negu šokant su-

Mantas Stabačinskas ir Marius Pinigis spektaklyje „Šviesiukai“, 2017. Lauros VANSEVIČIENĖS nuotrauka

augusiųjų auditorijai, įsitaisiusiai kažkur toli tamsoje, paplojančiai tik po valandos. Nors ir šie energetiniai mainai gali varginti savo intensyvumu. Arba nuo emocijų antplūdžio galima nuslysti į ekstazę, prarasti fabulos kontrolę rizikuojant, kad spektaklis pavirs buitiniu žaidimu, kuriame šokėjai neberekalingi. To vengti svarbu ne tik šokėjams, bet ir man pačiai, kaip choreografei, kuriant viso spektaklio struktūrą. Nes norisi, kad vaikas patirtų ne tik smagias emocijas, bet ir susidurtų su menu kaip struktūra, pajustų, jog tai ne šiaip sau vykstantis veiksmas.

Be vaiko patirties plėtimo jam susiduriant su menine struktūra, kiek ir kokia edukacija įmanoma ir vyksta teatre kūdikiams?

Be edukacijos apskritai meno nesuprantu. Esu įsitikinusi, kad bet kuris žmogus išgyvendamas emocijas edukuojasi. Žodį „edukacija“ vartoju kaip ugdymą, t. y. augimą. Žiūrint šiuo aspektu bet koks meno kūrinys augina žmogaus vidinę patirtį.

Kūdikių patirties įgavimas, pažinimas pirmaisiais gyvenimo metais, anot psichologo Jeano Piaget, yra psichomotorinis, t. y. kūdikiai suvokia ir žino tik tai, kas yra tiesiai prieš juos. Jie sutelkia dėmesį į tai, ką mato, ką girdi ir ką daro. Kadangi dar nežino, kaip šie dalykai veikia vieni kitus, nuolat eksperimentuoja, tyrinėja – liesdami, kratydami, mėtydami,

judindami, dėdami į burną ir t. t. Taip kūdikis įgyja patirties, mokosi, iki kol sukanka dveji metai ir kai susiformuoja gebėjimas suvokti ir vartoti simbolius, kurių vienas svarbiausių yra žodinė kalba. Todėl edukacija teatre kūdikiams ir turėtų vykti ne per simbolius, o per atitrauktus nuo metaforinės prasmės veiksmus, garsus, vaizdus, sudarant žiūrovams galimybę juos tyrinėti taip, kaip jiems reikia. Būdami ypatingoje, smarkiai nuo buitinės ir gamtinės aplinkos besiskiriančioje, meninėje, aplinkoje – spektaklyje ir stebėdami šokėjų veiksmus vaikai gauna naujų impulsų savo tyrinėjimams. Tad gali „išmokti“ ir kasdinių veiksmų, pavyzdžiui, atsistoti, ropoti, eiti. Tai kartais ir nutinka mūsų spektaklių ar po jų vykstančių užsiėmimų metu. Tėvai net aikteli ir susigraudina, kai staiga pamato iki tol nevaikščiojusį savo kūdikį pradedantį eiti link spektaklyje naudojamo objekto, nors spektaklis nebuvo tyčia sukonstruotas mokyti kūdikius stovėti ar vaikščioti. Tokios akimirkos brangios ir mums. Tačiau svarbiau, kad mūsų žiūrovai patirtų emocijų meninės struktūros poveikį, kai spektaklio vyksmas įtraukia kūdikį į meninio pažinimo, ir su tuo susijusio atradimo, džiaugsmą.

Dėkoju už pokalbį!

Kristina STEIBLYTĖ

Giedrė Subotinaitė spektaklyje „Spalvoti žaidimai“. 2016. Lauros VANSEVIČIENĖS nuotrauka

